

Väljarna och de vilda strejkerna

AV PETER ESAIASSON OCH MIKAEL GILLJAM

1. Inledning

De vilda strejkerna blev under 1970-talet ett relativt vanligt förekommande fenomen på den svenska arbetsmarknaden. Svenska arbetare kom i större utsträckning än tidigare att föra fram sina krav vid sidan av de etablerade fackliga organisationerna.

En vild strejk är en strejk under gällande avtalsperiod. Begreppet har sina rötter långt tillbaka i tiden – i lagen om kollektivavtal från 1928 och i 1938 års Saltsjöbadsavtal. I kollektivavtalslagen föreskrivs att ingångna avtal skall hållas. Där anges också att stridsåtgärder under gällande avtal är förbjudna och att inte heller hot om stridsåtgärder är tillåtna. I lagen görs fackföreningarna ansvariga för förbudets efterlevnad. Såväl enskilda arbetare som fackföreningar kan dömas till böter i händelse av strejk. I Saltsjöbadsavtalet följdes kollektivavtalslagen upp med ytterligare regleringar av strejkrätten.

Fredsplikten på den svenska arbetsmarknaden har alltså varit lagfäst i drygt 50 år. Trots detta har det hela tiden förekommit en del olovliga strejker.¹ Antalet strejker nådde dock inte någon större omfattning förrän 1969–70 då Gruvarbetarstrejken kom att fungera som en tändande gnista. I tabell 1 redovisas antalet vilda strejker under åren 1965–1982. Uppgifterna är hämtade från Statens förlikningsmannarexpedition.

Tabell 1: Antal vilda strejker under åren 1965–1982

År	Antal vilda strejker	År	Antal vilda strejker
1965	4	1974	222
1966	8	1975	267
1967	1	1976	116
1968	5	1977	87
1969	25	1978	148
1970	128	1979	198
1971	55	1980	185
1972	35	1981	51
1973	47	1982	46

Sedan mitten av 1960-talet har antalet vilda strejker ökat kraftigt. Det har därefter stabiliserats på en förhållandevis hög nivå. Huruvida siffrorna för 1981 och 1982 innebär en varaktig nedgång får framtiden utvisa.

2. Tidigare undersökningar

Trots att de vilda strejkerna blivit ett påtagligt fenomen i det svenska samhället har forskningen i ämnet varit mycket sparsam. Den forskning som trots allt utförts inom området är nära förknippad med ett namn: Walter Korpi. Statsvetarna Olof Petersson och Leif Lewin har också ägnat ämnet en flyktig uppmärksamhet.

Under perioden oktober–mars 1966–67 genomförde Walter Korpi en enkätundersökning bland Sveriges metallarbetare.² Undersökningen gjordes på uppdrag av Svenska Metallindustriarbetareförbundet och kom till stånd för att belysa bakgrunden till de vilda strejkerna inom Metalls avtalsområde. Enkätundersökningen har legat till grund för ett antal publikationer. 1970 kom Korpis bok "Varför strejkar arbetarna? En betraktelse över konflikter, makt och rätt på arbetsmarknaden". Åtta år senare publicerade samma författare "Arbetarklassen i välfärdskapitalismen".³

Walter Korpis undersökning genomfördes i form av en enkät till drygt 4 000 kollektivanställda metallarbetare. Svarsfrekvensen var så hög som 97,2 procent, vilket delvis förklaras av att undersökningen genomfördes i form av gruppenkäter på arbetstid där Metall ersatte arbetarnas tjänstbortfall. I undersökningen ingick fem frågor om inställningen till vilda strejker. I samtliga frågeformuleringar ingick antagandet att förhandlingar inte givit något resultat. I uppställningen nedan redovisas, för var och en av de fem frågorna, andelen metallarbetare som uppgivit en positiv inställning till vilda strejker.

Vild strejk som:	procent med positiv inställning
1. Protest mot orättvist avskedande av arbetskamrat	57,3
2. Protest mot förmans uppträdande	53,6
3. Protest mot orättvis omflyttning av arbetskamrat	49,7
4. Påtryckningsmedel vid förhandlingar om ackordspriser	45,4
5. Protest mot dåligt betyg till anställd som slutar	35,8

I boken "Arbetarklassen i välfärdskapitalismen" redovisas två huvudresultat om inställningen till vilda strejker. För det första visar Korpi att accepterandet av vilda strejker har ett krökt samband med deltagande i fackligt arbete. Det är de som står utanför den fackliga aktiviteten och de fackliga funktionärerna som är mest negativa till vilda strejker. De som är mest positiva är de tillfälliga och de regelbundna mötesbesökarna.

Korpi's andra huvudresultat visar att ju längre någon innehaft ett fackligt förtroendeuppdrag, desto mer skolas han till att bli negativt inställd till vilda strejker. Båda huvudresultaten är kontrollerade för kön, ålder och födelseland.

Olof Peterssons forskning kring vilda strejker utfördes efter konflikten i malmfälten och inskränker sig till en intervjufråga som funnits med vid de båda väljarundersökningarna 1973 och 1976. Frågan hade följande lydelse:

"På senare år har det ju förekommit en del så kallade vilda strejker. Vilken är Er åsikt om dessa? Är vilda strejker *ofta* berättigade, kan vara berättigade *ibland*, eller är de *aldrig* berättigade?"

Det är i huvudsak två resultat som Petersson redovisar.⁴ För det första visar han att attityder till vilda strejker är klart partiskiljande. Svaren följer ett vänster-höger mönster. Vpks väljare är mest positiva till vilda strejker medan de moderata väljarna är de mest negativa. För det andra finns stora skillnader mellan olika åldersgrupper. Yngre människor tenderar att ha en mer positiv inställning till vilda strejker.

Petersson visar också att andelen *väljare* som ansåg att vilda strejker ofta eller ibland är berättigade steg från 63 procent 1973 till 70 procent 1976. Korpi's siffror visade att bland *metallarbetarna* 1966-67 var andelen som hade en positiv inställning till vilda strejker mellan 38 och 57 procent

beroende på intervjufråga. Även om såväl frågor, svarsalternativ som formen för datainsamlingen skiljde sig åt mellan de båda undersökningarna verkar det som om attityderna till vilda strejker har förändrats i positiv riktning mellan 1966-67 och 1976.

Leif Lewin har i sin undersökning av demokratin inom den svenska fackföreningsrörelsen använt vilda strejker som ett mått på hur väl demokrati-värdet "auktoritet" är uppfyllt. Enligt Lewins demokratisyn skall "styrelsen kunna verkställa sina beslut på ett auktoritativt sätt, d v s besluten skall godtas av medlemmarna." Lewins resultat visar att ledningen har stöd av majoriteten av medlemmarna. Endast sex procent av de intervjuade LO-medlemmarna uppgav att de lagt märke till en av fackföreningsledningen icke sanktionerad strejk.^{4a}

3. Syfte

Syftet med den här uppsatsen är att försöka "förklara" de svenska väljarnas attityder till vilda strejker. Genom att bearbeta data från väljarundersökningen 1976 vill vi på ett mer uttömmande sätt än vad som tidigare gjorts belysa vilka människor som är positiva respektive negativa till vilda strejker.

För att kunna ge en rimlig förklaring till samhällsvetenskapliga fenomen krävs nästan alltid en mängd olika faktorer. Två typer av förklaringsfaktorer kommer att prövas i den här uppsatsen. Dels socioekonomiska faktorer som klasstillhörighet, organisationsmedlemskap, arbetsituation och ålder, dels attitydfaktorer som grad av politisk radikalism, olika attityder till fackföreningar och arbetarinflytande. Väljarnas partisympatier kommer också att prövas som förklaringsfaktor till inställningen till vilda strejker. I en tänkt orsakskedja ligger de socioekonomiska faktorerna längst bak. Det är därför naturligt att börja med att se på dessa faktorer's samband med inställningen till vilda strejker.

4. Socioekonomiska faktorer

Människors attityder bestäms bl a av deras kunskaper och erfarenheter. Eftersom de vilda strejkerna är en företeelse knuten till produktionssfären är det rimligt att anta att erfarenheter från denna sfär har betydelse för inställningen till vilda strejker. Faktorer som klasstillhörighet, organisationsmedlemskap, arbetsplatsstorlek och arbets-

sfär torde därför uppvisa samband med attityd till vilda strejker.

Men de vilda strejkerna behöver inte bara ses som ett vapen i kampen för högre löner och bättre arbetsförhållanden. De kan också ses som en politisk protest mot rådande samhällsförhållanden. De båda synsätten utesluter givetvis inte varandra. Om man tänker sig den vilda strejken som en form av icke-etablerat politiskt deltagande blir det rimligt att anta att det finns ett samband mellan ålder och attityd till vilda strejker. Yngre människor har ännu inte socialiserats in i det normala politiska deltagandet. Olika typer av utomparlamentariska aktioner torde därför ha lättare att finna förståelse hos yngre människor.

4.1 Produktionssfär – arbetsförhållanden

I samband med väljarundersökningen 1976 lanserade Olof Petersson ett nytt sätt att indela valmanskåren i olika klasser och skikt. Åtta kategorier baserade på yrkesgrupptillhörighet skiljdes ut: industriarbetare, övriga arbetare, lägre tjänstemän, tjänstemän i mellanställning, högre tjänstemän och storföretagare, småföretagare, jordbrukare och studerande.⁵ I de fall han använde sig av ett dikotomt klassbegrepp utgjorde industriarbetare och övriga arbetare arbetarklassen medan övriga kategorier, förutom studerande som bortdefinierades, kallades medelklass. Denna indelning har här använts för att studera sambandet mellan klasstillhörighet och attityd till vilda strejker.

Tabell 2 ger en hel del information. Det finns ett samband mellan klasstillhörighet och inställning till vilda strejker. Samtidigt visar det sig en aning överraskande att skiljelinjen inte går mellan arbetarklassen och övriga grupper utan mellan arbetare/lägre tjänstemän och övriga. Det är i arbetarklassen och bland de lägre tjänstemännen som den mest positiva inställningen till vilda strejker finns. Båda grupperna befinner sig längst ned i

statuspyramiden i den bemärkelsen att de inte har någon att bestämma över.

Hittills har vi konstaterat att det finns ett samband mellan klasstillhörighet och inställning till vilda strejker, men vi har inte sagt något om hur starkt detta samband är. I tabell 3 har därför klassvariabeln dikotomiserats.

Tabell 3: Attityder till vilda strejker inom arbetarklassen och övriga klasser (procent)

Attityd till vilda strejker	arbetarklass	övriga klasser
Ofta berättigade	10	6
Ibland berättigade	69	59
Aldrig berättigade	21	35
Totalt	100	100
n	1 252	1 225

Med hjälp av siffrorna i tabellen är det möjligt att beräkna det linjära sambandet mellan klasstillhörighet och strejkattityd. Sambandsmättet för linjära samband, produktmomentkorrelationskoefficienten Pearsons' r, uppgår till 0.17. Sambandet är inte särskilt starkt, men det finns där.

Fördelningen på vår strejkvariabel är sned. Majoriteten inom *samtliga* klasser och skikt anser att vilda strejker är berättigade ibland. Tex så anser 56 procent av de högre tjänstemännen och storföretagarna att vilda strejker är berättigade ibland men endast fem procent att de ofta är berättigade. Kontrasteras detta mot arbetsgivarnas agerande i arbetskonflikter uppstår naturligtvis misstanken att det finns "grus" i mätningarna. Om vi betraktar svaret att vilda strejker är "berättigade ibland" som ett sätt att slippa ta ställning i en inflammerad fråga kan dessa svar tas bort ur analysen. Vi får en ny tabell (Tabell 4):

Tabell 2: Attityder till vilda strejker inom olika yrkesgrupper (procent)

Attityd till vilda strejker	ind. arb.	övr. arb.	läg. tjän.	mell. tjän.	storf./ hög. tjän.	små-för.	jordbruk.	samtliga väljare
Ofta berättigade	10	11	10	6	5	3	2	8
Ibland berättigade	70	68	67	59	56	58	55	62
Aldrig berättigade	20	22	23	35	39	39	43	30
Totalt	100	101	100	100	100	100	100	100
n	599	653	215	1 136	273	150	151	2 589

Tabell 4: Attityder till vilda strejker inom arbetarklass och övriga klasser. Svartalernativet vilda strejker är "berättigade ibland" finns inte med i tabellen (procent).

Attityd till vilda strejker	arbetarklass	övriga klasser
Ofta berättigade	33	14
Aldrig berättigade	67	86
Totalt	100	100
n	390	498

Polariseringen i samhället framstår nu något klarare. Det är betydligt fler av dem i kategorin övriga klasser än bland arbetarna som är negativa till vilda strejker även om en majoritet i båda grupperna intar en negativ hållning. Sambandet mellan klasstillhörighet och strejkattityd ökar nu till 0.23. Det måste dock erkännas att detta samband inte är uppseendeväckande starkt. Sambandet mellan klasstillhörighet och attityd till vilda strejker är och förblir moderat.

Kön är traditionellt en socio-ekonomisk bakgrundsfaktor som används vid samhällsvetenskapliga studier. Inom den statsvetenskapliga forskningen är det emellertid en etablerad sanning att kön inte har någon större betydelse för de flesta typer av politiskt beteende. Våra data visar också att skillnaden mellan könen beträffande inställning till vilda strejker inte är särskilt stor. (Produktmomentkorrelationen är 0.08.)

Om vi däremot ser på sambandet mellan klasstillhörighet och inställning till vilda strejker får könsvariabeln betydelse. Sambandet klasstillhörighet – strejkattityd är betydligt starkare bland männen än bland kvinnorna. I klartext betyder det att det är bland männen som klasstillhörigheten har störst betydelse för inställningen till vilda strejker. Arbetarkvinnor och kvinnor från övriga klasser är mer överens.⁶ Ur tabell 5 kan också utläsas att könstillhörigheten har störst betydelse

för attityden till vilda strejker utanför arbetarklassen.

Ett annat sätt att se på förhållandet mellan klasstillhörighet och inställning till vilda strejker är att använda fackligt organisationsmedlemskap som indikator på klasstillhörighet. Resultaten blir i stort sett de samma oavsett vilken av de båda faktorerna klasstillhörighet eller fackligt organisationsmedlemskap som används. Eftersom Olof Peterssons definition av de olika yrkesgrupperna i stor utsträckning bestäms av organisationsmedlemskap är detta föga förvånande. Pearsons' r för sambandet mellan en dikotomiserad klassvariabel (arbetare – övriga) och en dikotomiserad organisationstillhörighetsvariabel (arbetarorganisation – tjänstemannaorganisation) är så högt som 0.79.

Pearsons' r för sambandet mellan facklig organisationstillhörighet och inställningen till vilda strejker uppgår till 0.16. Facklig organisationstillhörighet uppvisar således ett lika moderat samband med inställningen till vilda strejker som klasstillhörighet. Med tanke på den höga korrelationen mellan de båda förklaringsfaktorerna är det emellertid till stor del samma andel av variansen i inställningen till vilda strejker som förklaras.

Bland metallarbetarna i Walter Korpis undersökning 1966–67 var mellan 38 och 57 procent positiva till vilda strejker beroende på intervjufråga. Antalet arbetare anslutna till Metallindustriarbetareförbundet var i våra data 178 stycken. 84 procent av dem uppgav att vilda strejker ofta eller ibland är berättigade. Även om varken undersökningsmetod, frågor eller svartalernativ var de samma i de båda undersökningarna, kan det ändå konstateras att metallarbetarna blivit mer positiva till vilda strejker under de gångna tio åren.

Till människors upplevelser av produktionssfären hör givetvis arbetsplatsens storlek och vem som är arbetsgivare. De praktiska möjligheterna att genomföra vilda strejker och en eventuell strejks effekter vid olika typer av arbetsplatser torde kun-

Tabell 5: Attityder till vilda strejker bland män och kvinnor i arbetarklassen och övriga klasser (procent)

Attityd till vilda strejker	män		kvinnor	
	arbetare	övriga	arbetare	övriga
Ofta berättigade	9	5	11	7
Ibland berättigade	69	54	68	66
Aldrig berättigade	22	41	20	28
Totalt	100	100	99	101
n	707	660	545	565

na påverka vad människor tycker om vilda strejker.

Människor som arbetar i mindre företag upplever säkerligen ibland alltför starka vi-känslor med företagsledningen (som kanske består av någon familjemedlem) för att kunna hysa några sympatier för vilda strejker. Omvänt torde gälla att alienationen och företagsledningens kringskurna position skulle göra de anställda vid stora företag mer positiva till strejkvapnet.

Walter Korpi visade i sin undersökning att arbetare på medelstora företag hade den mest positiva inställningen till vilda strejker. Korpis resultat gäller inte för 1976, men inte heller vårt antagande besannas. Något samband mellan arbetsplatsens storlek och inställningen till vilda strejker finns inte. Detta gäller såväl hela materialet som inom de olika klasserna.

Den som inte riktigt vill tro på detta resultat kan kanske söka lösningen på problemet i hur den fråga är formulerad som avser att registrera arbetsplatsens storlek. Frågan är ställd "rätt upp och ned". Människor som t ex jobbar på en liten arbetsplats inom ett stort företag ges därför i princip möjlighet att svara hur de vill utan att för den skull svara "fel".

Eftersom en strejk inom den offentliga sektorn ofta drabbar tredje man medan en strejk vid en privatägd industri drabbar aktieägarna, skulle de privatanställda ha lättare att hysa en positiv inställning till vilda strejker. Något samband mellan arbetssfar och attityd till vilda strejker finns emellertid inte. Men *arbetare* i privat tjänst är betydligt mer positivt inställda till strejkvapnet än *arbetare* i statlig eller kommunal tjänst.

4.2 Politisk protest – ålder

De flesta typer av politiskt engagemang uppvisar ett positivt samband med ökande ålder.⁷ Att olika typer av *protester* och *utomparlamentariska* aktioner däremot uppvisar ett *negativt* samband med ökande ålder är dock ett rimligt antagande. Olof Petersson har t ex visat att yngre människor har en större demonstrationsbenägenhet.⁸

Sambandet mellan attityd till vilda strejker och ålder är det samma som det mellan demonstrationsbenägenhet och ålder. Det är de unga människorna som är de mest positiva till dessa former av "onormalt" politiskt engagemang.

Tabell 6: Attityder till vilda strejker inom olika åldersgrupper (procent)

Attityd till vilda strejker	18–30	31–50	51–80
Ofta berättigade	17	5	5
Ibland berättigade	71	71	54
Aldrig berättigade	12	23	41
Totalt n	100 688	99 863	100 1 038

Produktionsmomentkorrelationen för sambandet mellan inställning till vilda strejker och ålder uppgår till 0.30. Ålder "förklarar" alltså ensamt nio procent av variansen i variabeln attityd till vilda strejker. En i samhällsvetenskaplig forskning förhållandevis hög siffra för en enskild socioekonomisk bakgrundsfaktor. Vid en undersökning av människors inställning till kärnkraften 1976 testades en mängd socioekonomiska förklaringsfaktorer.⁹ Dessa kunde *tillsammans* förklara nio procent av variansen i människors kärnkraftsattityder. Kön förklarade ensamt sju procent medan ingen annan av bakgrundsfaktorerna förmådde förklara mer än 2.5 procent av variansen i variabeln attityd till kärnkraft.

Som tidigare påpekats är svarsalternativet vilda strejker är "berättigade ibland" möjligen att betrakta som ett "vill inte ta ställning svar". Om de intervjupersoner som valt detta mellanalternativ utesluts ur analysen, blir sambandet mellan ålder och attityd till vilda strejker betydligt högre.

Tabell 7: Attityder till vilda strejker inom olika åldersgrupper. Svartalernativet vilda strejker är "berättigade ibland" finns inte med i tabellen (procent)

Attityd till vilda strejker	18–30	31–50	51–80
Ofta berättigade	59	19	10
Aldrig berättigade	41	81	90
Totalt n	100 202	100 246	100 478

Den äldsta åldersgruppens mycket negativa inställning till vilda strejker framkommer tydligt i tabell 7. Tabellen visar också att det bland de yngre är fler som anser att vilda strejker ofta är berättigade (59 procent) än de som tycker att vilda strejker aldrig är berättigade. Pearsons' r för sambandet mellan strejkattityd och ålder blir nu så högt som 0.43, vilket svarar mot en förklarad varians på hela 18.5 procent.

Klasstillhörighet har ingen större betydelse för sambandet mellan ålder och inställning till vilda strejker. Antagandet att sambandet mellan ålder och strejkattityd skulle vara starkare i övriga klasser än i arbetarklassen får inget stöd i vårt material. Sambandet mellan ålder och strejkattityd i hela urvalet är, som tidigare visats 0.30 (Pearsons' r). I arbetarklassen är detta samband 0.29 medan det i övriga klasser uppgår till 0.30.

5. Attitydmässiga förklaringar

Vi skall nu förflytta oss längre fram i den tänkta orsakskedjan. Från de socioekonomiska till de attitydmässiga förklaringsfaktorerna. Attitydvariablerna ligger närmare det vi vill förklara och vi kan därför vänta oss att dessa variabler skall ha en större förklaringskraft än de mera fjärran liggande socioekonomiska faktorerna. Därmed inte sagt att de socioekonomiska faktorerna inte kan ha stor betydelse för attitydvariablerna och därigenom indirekt påverka vår beroende variabel.

Av de många frågor i 1976 års väljarundersökning som avsåg att mäta graden av politisk radikalism eller vänster-högerattityd har vi valt ut två påståendefrågor. Dels påståendet "Socialisera de stora företagen", dels påståendet "Föra över en del av företagets vinster till löntagarfonder som styrs av de fackliga organisationerna". För båda påståendena fanns fem svarsalternativ: bra förslag - mycket viktigt att det genomförs; bra förslag - ganska viktigt att det genomförs; spelar ingen

större roll; dåligt förslag - ganska viktigt att det inte genomförs samt dåligt förslag - mycket viktigt att det inte genomförs. Båda påståendena laddar högt på den med hjälp av faktoranalys framtagna vänster-högerfaktorn, 0.675 respektive 0.607.¹⁰ De valda påståendena är inte de som laddar allra högst på vänster-högerfaktorn men de är ändå de frågor som vi betraktar som mest teoretiskt relevanta indikatorer på vänster-högerståndpunkt.

Som tidigare nämnts visade Olof Petersson i samband med 1976 års väljarundersökning att frågan om inställning till vilda strejker var klart partiskiljande. Människor som lägger sin röst till vänster i politiken tenderar också att ha en positiv inställning till vilda strejker. Det samma borde därför gälla sambandet mellan grad av politisk radikalism och strejkattityd. Så är också fallet. Pearsons' r för sambandet mellan attityder till socialisering av stora företag och till vilda strejker uppgår till 0.32.

Om istället de personer som svarat att vilda strejker är berättigade ibland utesluts ur analysen blir Pearsons' r för sambandet mellan de båda variablerna så högt som 0.48.

Att istället använda inställning till löntagarfonder som indikator på vänster-högerståndpunkt ger i stort sett samma resultat. Människor som är för att införa löntagarfonder tenderar också att vara positiva till vilda strejker. Sambandet uppgår till 0.30.

Tabell 8: Attityder till vilda strejker hos människor med olika uppfattningar om påståendet "Socialisera de stora företagen" (procent)

Attityd till vilda strejker	mycket bra	ganska bra	spelar ingen roll	ganska dåligt	mycket dåligt
Ofta berättigade	29	13	11	4	4
Ibland berättigade	61	72	72	69	52
Aldrig berättigade	10	15	18	27	44
Totalt	100	100	101	100	100
n	184	377	377	659	789

Tabell 9: Attityder till vilda strejker hos människor med olika uppfattningar om påståendet "Föra över en del av företagets vinster till löntagarfonder som styrs av de fackliga organisationerna" (procent)

Attityd till vilda strejker	mycket bra	ganska bra	spelar ingen roll	ganska dåligt	mycket dåligt
Ofta berättigade	19	12	7	5	3
Ibland berättigade	63	71	73	66	48
Aldrig berättigade	18	17	21	29	48
Totalt	100	100	101	100	99
n	324	568	271	486	631

Fackföreningarna spelar en central och förmodligen mindre angenäm roll vid vilda strejker. Ansvar för arbetsfreden vilar först och främst på de fackliga funktionärernas axlar. Ställer sig fackföreningen bakom en vild strejk kan böter utdömas. Det råder således en motsättning mellan fackföreningarna och vilda strejker. Walter Korpis undersökning bland metallarbetare 1966–67 visade också att det är personer med stark förankring i fackföreningsrörelsen som är mest negativt inställda till strejker under gällande avtalsperiod. Dessa fakta kan ligga till grund för antagandet att det finns ett negativt samband mellan attityd till fackföreningar och inställning till vilda strejker. Sambandet mellan inställning till arbetarmakt och vilda strejker borde däremot vara positivt.

I 1976 års väljarundersökning fanns ett antal frågor som syftade till att mäta inställningen till fackföreningarna. Ett exempel på en sådan fråga berör LO:s maktposition. Vad människor med olika inställning till LO:s makt tycker om vilda strejker redovisas i tabell 10.

Människor som anser att LO har för lite att säga till om är avgjort mer positiva till vilda strejker än de som tycker att LO är för mäktiga. Pearsons' r för sambandet mellan strejkattityd och inställning till LO är 0.27. Detta resultat gäller såväl inom arbetarklassen som i icke arbetarklass.¹¹ Arbetare som anser att LO är för mäktig tenderar att vara negativa till vilda strejker och vice versa. Detta kan antingen förklaras med att arbetarna inte anser att LO är emot strejker, att arbetarna inte känner till i vilken utsträckning LO är emot vilda strejker eller, vilket kanske är troligast, att frågan om LO:s makt mäter inställningen till arbetarmakt i stort snarare än uppfattningen om LO:s specifika roll vid arbetskonflikter.

Förutom "LO-frågan" fanns ytterligare två frågor i 1976 års väljarundersökning som avser att mäta attityder till fackföreningars och arbetares makt. Den ena berör de lokala fackföreningarna och den andra arbetarna. Frågorna gäller om

dessa grupper har för mycket eller för lite att säga till om. (Motsvarar frågan om LO:s makt.)

Resultaten liknar i hög grad de som kom fram när LO-frågan användes. De som anser att de lokala fackföreningarna respektive arbetarna har för lite att säga till om är i stor utsträckning positiva till vilda strejker. Sambandet mellan inställning till vilda strejker och uppfattning om hur mycket makt de lokala fackföreningarna bör ha uppgår till 0.24. Sambandet mellan attityd till frågorna om vilda strejker och arbetarmakt uppgår till 0.33.

5.1 Partival – partisympati

Den sista enskilda förklaringsfaktor som skall prövas är partival. I sin redovisning av sambandet mellan inställning till vilda strejker och partival valde Olof Peterson att slå samman de personer som ansåg att vilda strejker ofta respektive ibland är berättigade.¹² Här redovisas istället tabellen i sin helhet.

Tabell 11: Attityder till vilda strejker hos människor som röstar på olika partier (procent)

Attityd till vilda strejker	vpk	s	c	fp	m
Ofta berättigade	44	10	3	5	2
Ibland berättigade	51	71	68	64	43
Aldrig berättigade	5	20	28	32	56
Totalt	100	101	99	101	101
n	100	1 079	545	278	318

De två skiljelinjerna i tabellen går mellan vpk och socialdemokraterna respektive mellan folkpartiet och moderaterna. Vpk:s väljare är klart mer positiva till vilda strejker än vad övriga partiers väljare är. De moderata väljarna är klart mest negativa.

Tabell 10: Attityder till vilda strejker hos människor med olika uppfattningar om hur mycket makt LO har (procent)

Attityd till vilda strejker	alldeles för mycket	lite för mycket	lagom	lite för lite	alldeles för lite
Ofta berättigade	4	5	8	18	31
Ibland berättigade	51	64	71	70	62
Aldrig berättigade	45	31	21	11	7
Totalt	100	100	100	99	100
n	560	579	1 023	183	55

Partivariabeln är på sin höjd att betrakta som en ordinalskala. Det sambandsmått på intervallskalenivå (Pearsons' r) som vi tidigare använt är därför inte applicerbart på sambandet mellan inställning till vilda strejker och partival. För att kunna göra jämförelser med tidigare förklaringsfaktorer gör vi därför om partival till en dikotomi, socialistiska väljare – borgerliga väljare.

Tabell 12: Attityder till vilda strejker hos socialistiska respektive borgerliga väljare (procent)

Attityd till vilda strejker	socialister	borgerliga
Ofta berättigade	13	3
Ibland berättigade	69	60
Aldrig berättigade	19	37
Totalt n	101 1 179	100 1 141

Inte helt oväntat är de socialistiska partiernas väljare mest positiva till vilda strejker. Produktmomentkorrelationen för sambandet mellan partival och inställning till vilda strejker är 0.25. Ett samband mellan partival och strejkattityd finns också inom samtliga åldersgrupper. I gruppen 31–50 år är $r = 0.21$ medan det för grupperna 18–30 respektive 51–80 ligger runt 0.27.

Walter Korpi visade att något linjärt samband mellan partival och strejkattityd inte existerade bland *metallarbetare* 1966–67. I Korpis undersökning var de kommunistiska och de borgerliga arbetarna mest positivt inställda medan de socialdemokratiska arbetarna var förhållandevis negativa till vilda strejker.

Tabell 13: Attityder till vilda strejker hos människor med olika partival inom arbetarklassen (procent)

Attityd till vilda strejker	vpk	s	c	fp	m
Ofta berättigade	36	10	5	13	4
Ibland berättigade	60	72	69	58	55
Aldrig berättigade	4	18	26	30	41
Totalt n	100 55	100 711	100 218	101 71	100 51

Någonting har hänt sedan mitten på 1960-talet. Socialdemokratiska arbetare var 1976 mer positi-

va till vilda strejker än borgerliga arbetare. Walter Korpi krökta samband har försvunnit under de tio år som förflutit mellan undersökningarna. Ett linjärt samband stämmer bättre överens med verkligheten.

6. En förklaringsmodell

Hittills har produktmomentkorrelationen Pearsons' r använts för att ange hur starka linjära samband som finns mellan vår beroende variabel, attityd till vilda strejker, och förklaringsfaktorerna. Pearsons' r i kvadrat (r^2) är det samma som andelen förklarad varians, d v s hur stor andel av variansen i den beroende variabeln som i statistisk mening kan förklaras av en oberoende variabel. Pearsons' r för sambandet mellan ålder och inställning till vilda strejker uppgår till 0.30 och den förklarade variansen är nio procent. Detta betyder att människor i olika åldersgrupper har olika inställning till vilda strejker och att människor inom respektive åldersgrupp är förhållandevis överens. I tabell 14 finns redovisat hur stor andel av variansen i strejkvariabeln som några oberoende variabler ensamma kan förklara. Andelarna kan inte adderas.

Tabell 14: Sambandet mellan ett antal oberoende variabler och attityd till vilda strejker (procent förklarad varians)

Arbetarna har för lite att säga till om	10.6
Socialisera de stora företagen	10.1
Ålder	8.8
Införa löntagarfonder . . .	8.7
LO har för lite att säga till om	7.2
Partival	6.0
Lokala fackföreningar har för lite att säga till om	5.9
Objektiv klasstillhörighet	2.7
Organisationstillhörighet	2.7
Kön	0.7
Arbetsfär	0.1

För att beräkna hur stor andel av variansen som de elva faktorerna i tabell 14 tillsammans förklarar används istället måttet kvadraten på den multipla korrelationskoefficienten. Detta uppgår till 0.23. De elva variablerna förklarar alltså tillsammans ca 23 procent av variansen i variabeln attityd till vilda strejker. Ett sätt att uppnå en större andel total förklarad varians är att helt enkelt ur analysen utesluta dem som svarat att vilda strejker är berättigade ibland. Detta tillvägagångssätt ger en total förklarad varians på hela 40.4 procent.

Pearsons' r och andel förklarad varians är symmetriska sambandsmått och de säger egentligen ingenting om orsak och verkan. När vi nu vill resonera i sådana termer blir det istället naturligt att börja tala om effekter. Det är orsakerna till människors inställning till vilda strejker vi vill ta reda på. Vilka effekter på den beroende variabeln har de oberoende variabler som finns med i analysen?

Det effektmått som kommer att användas är standardiserade partiella regressionskoefficienter. En koefficient visar vilken effekt en oberoende variabel har på den beroende variabeln sedan vi kontrollerat för övriga oberoende variabler. Ju högre värde (positivt eller negativt) regressionskoefficienten har, desto större är orsaksvariabelns direkteffekt.

Tabell 15: Ett antal faktors direkteffekt på människors inställning till vilda strejker (standardiserade partiella regressionskoefficienter)

Arbetarna har för lite att säga till om	0.24
Ålder	0.21
Socialisera de stora företagen	0.13
LO har för lite att säga till om	0.07
Införa löntagarfonder . . .	0.07
Objektiv klasstillhörighet	0.03
Organisationstillhörighet	0.02
Partisympati	0.02
Arbetsfär	0.02
Kön	0.01
Lokala facket har för mycket att säga till om	0.01

Ålder och inställning till arbetarnas makt har störst effekt på inställningen till vilda strejker. Även åsikten att de stora företagen bör socialiseras har en relativt stor effekt. Övriga faktorer så som kön, objektiv klasstillhörighet och attityd till LO:s makt spelar mindre roll.

Intressant är att partival har så liten effekt *under kontroll* för andra faktorer. I klartext betyder det att om bara två personer har samma åsikt om arbetarmakt och är lika gamla spelar valet av parti en mycket underordnad roll för attityden till vilda strejker.

Vid konstruktion av en förklaringsmodell står alltid två motstridiga intressen mot varandra. Det gäller att skapa en modell med största möjliga förklaringskraft. Men modellen bör också vara teoretiskt förståelig och lättöverskådlig. Vilka faktorer bör då finnas med i modellen? Både teori och empiri visar att objektiv klasstillhörighet och ålder har en plats i modellen. Av de två mått på

vänster–högerståndpunkt som använts visade sig påståendet "Socialisera de stora företagen" ha störst direkteffekt på den beroende variabeln. Eftersom vi eftersträvar enkelhet låter vi denna variabel i fortsättningen stå för vänster–högerståndpunkt. Socialiseringsattityden laddar också högre än inställningen till löntagarfonder på vänster–högerfaktorn i Olof Peterssons faktoralys från 1976.¹³ Ett liknande resonemang mynnar ut i att frågan om arbetarna har för mycket eller för lite att säga till om får representera en mera sammansatt arbetarmaktsattityd.

Att utesluta en av två förklaringsfaktorer som mäter samma sak är inte bara ett utslag av längtan efter enkelhet. Det har också att göra med de problem som finns med linjär multipel regression. Två variabler som är högt korrelerade med varandra (multikollinearitet) ger nämligen en kraftig samplingsvarians, dvs mätosäkerheten blir stor. Att istället eliminera en variabel kan å andra sidan leda till att effekten av den kvarvarande överskattas eftersom den då tillgodogör sig en del av den eliminerade variabelns egentliga effekt.

I vår modell kommer därför effekterna av "arbetarmakt" och "socialisera de stora företagen" att överskattas. Men detta utgör inget egentligt problem eftersom frågorna i fortsättningen tänks representera mer generella begrepp.

Kvar till vårt slutgiltiga modellbygge finns bara fyra förklaringsfaktorer: objektiv klasstillhörighet, ålder, V–H ståndpunkt och inställning till arbetarnas makt. Tillsammans förklarar dessa faktorer 22 procent av variansen i variabeln inställning till vilda strejker. En sänkning som är obetydlig jämfört med den ursprungliga elvafaktorsmodellens 23 procent. En persons ålder, klasstillhörighet, inställning till arbetarnas makt och V–H ståndpunkt kan alltså sägas orsaka hans attityd till vilda strejker. Åtminstone till en del.

Tabell 16: Fyra förklaringsfaktors direkteffekt på attityden till vilda strejker under kontroll för varandra (standardiserade partiella regressionskoefficienter)

Ålder	0.26
Objektiv klasstillhörighet	0.06
Arbetarna har för lite att säga till om	0.19
Socialisera de stora företagen	0.21
$R^2 =$	0.22

Tabell 16 ger endast upplysning om respektive förklaringsfaktors direkteffekt. Det är också tänkbart att det finns indirekta effekter. Klasstillhörighet påverkar kanske synen på arbetarmakt

som i sin tur påverkar inställningen till vilda strejker. Ett sätt att mäta sådana kausala flöden är att göra en pathanalys. Denna teknik förutsätter en specificerad modell som anger hur de oberoende variablerna är relaterade till varandra och till den beroende variabeln. Riktade pilar anger vad som är orsak och verkan. Sambandens styrka mäts med standardiserade regressionskoefficienter. En variabels indirekta effekt på den beroende variabeln kan i och med detta särskiljas från dess direkta effekt. Genom att följa pilarna och multiplicera regressionskoefficienterna fås ett mått på styrkan hos olika kausala flöden.

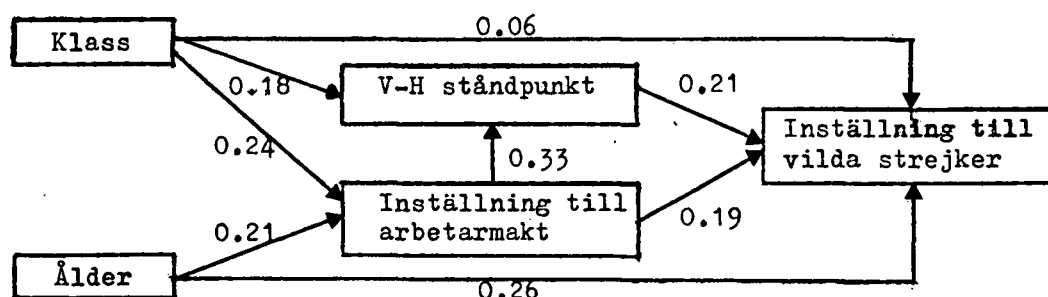
Eftersom vi arbetar med två typer av förklaringsfaktorer, socioekonomiska och attitydmässiga, är förhållandena mellan de oberoende variablerna relativt oproblematiske. Ålder och klasstillhörighet ligger i tiden före V-H ståndpunkt och inställning till arbetarmakt och kan därför antas orsaka de senre. Samtliga variabler har dessutom en direkt effekt på inställningen till vilda strejker. Vi utgår också från att den mer socialpsykologiska attityden inställning till arbetarmakt bestämmer den senare i livet tillägnade V-H ståndpunkten. Sambandet mellan klasstillhörighet och ålder är försumbart.

Modellen är specificerad så att ålder har betydelse för inställningen till arbetarmakt men inte för V-H ståndpunkt. En kontroll visar att detta är ett riktigt antagande. Ålders effekt på V-H ståndpunkt kanaliseras via inställningen till arbetarmakt. Klasstillhörighet har en begränsad direkt effekt på inställningen till vilda strejker men har en icke obetydlig indirekt effekt via de två mellanliggande variablerna. Tilläggs bör att den totala förklarade variansen höjs till 0.38 om svarsalternativet "vilda strejker är berättigade ibland" tas bort ur analysen.

7. En avslutande kommentar

Det finns två typer av kommentarer att göra till fenomenet vilda strejker. Den första är av metodologisk karaktär. Vid frågor som syftar till att mäta attityder är det fördelaktigt att använda preciserade svarsalternativ. Detta var inte fallet då frågan om inställning till vilda strejker ställdes i samband med 1973 och 1976 års väljarundersökning. En annan möjlighet att erhålla valida svar är att göra som Walter Korpi; när frågorna ställs är de insatta i ett sammanhang. 56 procent av storföretagarna skulle knappast anse att vilda strejker

Figur 1: Vild strejk-modellen – klasstillhörighet, ålder, inställning till arbetarmakt och V-H ståndpunkt förklarar attityd till vilda strejker – pathmodell (standardiserade regressionskoefficienter)

Effekt av klasstillhörighet		Effekt av ålder	
Direkt	0.06	Direkt	0.26
Indirekt via arb. makt	0.05	Indirekt via arb. makt och V-H ståndpunkt	0.01
Indirekt via arb. makt och V-H ståndpunkt	0.02	Indirekt via arb. makt	0.04
Indirekt via V-H stånd.	0.04		
Summa	0.17	Summa	0.31

Anm.: Samtliga koefficienter är signifikanta på .001-nivån

ibland är ett berättigat medel att ta till i tex kampen för en bättre arbetsmiljö.

Den andra kommentaren gäller de vilda strejkerna som samhällsfenomen. Allmänt hållna formuleringar har nackdelen att de med tidens gång får en annan innebörd än den ursprungliga. Förhållandena i dagens Sverige är i vissa avseenden annorlunda jämfört med 1973 och 1976. Uttrycket vild strejk konnoterar inte längre enbart begreppet praktisk klasskamp på arbetsplatserna. Läkarnas och andra gruppers användande av strejkvapnet har delvis förändrat innebörden av termen till att också åsyfta privilegiekamp. Att undersöka människors attityder till vilda strejker kräver idag mer sofistikerade mätinstrument än tidigare.

Noter

- ¹ Se "Vilda strejker" redigerad av Andersson, Sven O. Stockholm 1969. s 41–51
- ² Uppgifterna om enkätundersökningen är hämtade från Korpi, Walter: Arbetarklassen i välfärdskapitalismen. Kristianstad 1980. s 42–44, 293–296 och 369–425
- ³ Det finns också en stencil av Walter Korpi med titeln "Vilda strejker inom metall- och verkstadsindustrin", 1968 samt en sammanfattning av denna rapport i Andersson, Sven O. a.a.
- ⁴ Petersson, Olof: Valundersökningar Rapport 2, Väljarna och valet 1976. Stockholm 1978 s. 248 ff

- ^{4a} Lewin, Leif: Hur styrs facket? Om demokratin inom fackföreningsrörelsen. Stockholm 1977. s. 88 ff och 169 ff
- ⁵ Petersson, Olof: Valundersökning 1976 Teknisk rapport. Stockholm 1978. s. 199–226 och ibid s. 283ff.
- ⁶ Eftersom hemanarbetande män och kvinnor vid kodningen påförts sin maka/makes klasstillhörighet kunde det tänkas att det funna sambandet skulle försvinna vid kontroll för yrkesverksamhet. Så är dock inte fallet.
- ⁷ Se tex Johansson, Sten: Politiska resurser. Utkast till kap 10, betänkande om svenska folkets levnadsförhållande. Stockholm 1971 och Petersson, Olof: Valundersökningar Rapport 2. kap 6.
- ⁸ Petersson, Olof: Valundersökningar Rapport 2. s 247 ff
- ⁹ Holmberg, Sören m fl: Väljarna och kärnkraften. Uddevalla 1977.
- ¹⁰ Petersson, Olof: Valundersökningar Rapport 2. s. 102 f
- ¹¹ Sambandet mellan inställning till vilda strejker och inställning till LO:s makt sjunker visserligen till 0.14 i arbetarklassen medan det i kategorin övriga klasser kvarstår oförändrat ($r = 0.27$). Huvudresultatet förändras dock inte.
- ¹² Petersson, Olof: Valundersökningar Rapport 2. s. 250
- ¹³ Ibid s. 102 f